

Sven-Erik Klinkmann: *I fänrikarnas, martallarnas och dixietigrarnas land. En resa genom det svenska i Finland*. (Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland nr 754.) Svenska litteratursällskapet i Finland, Helsingfors 2011. 382 s., ill., ISBN 978-951-583-225-2.

Folkloristen Sven-Erik Klinkmann tackade ja till ett svårt uppdrag, när han av Svenska litteratursällskapet i Finland tillfrågades om att skriva en överblickande kulturanalytisk studie om det svenska i Finland. Förfrågan kom i samband med förberedelserna inför sällskapets 125-årsjubileum 2010, vilket gav uppdraget en officiös prägel, något som inte direkt minskade uppgiftens svårighetsgrad. Men det hela slutade inte med någon officiös bok – och dessutom kom slutresultatet inte ut under jubileumsåret. Klinkmanns digra översikt kan därför läsas helt utan snegling på denna tillkomstbakgrund.

Arbeten om det svenska i Finland är en finlandssvensk genre av betydande omfattning. Språkvetare, etnologer, historiker, sociologer och andra har genom åren skrivit åtskilligt om gruppens ställning och dess relation till både det finska och det svenska i nuvarande Sverige. Detta faktum är ingenting att förvånas över, tvärtom är det självklart att minoritetsställningen beskrivs, prövas och diskuteras i det finlandssvenska forskarsamhället, särskilt som ämnet knappast förekommer i vare sig rikssvensk eller finsk forskning. Men mängden arbeten gör det ändå svårt att bidra med något nytt, något som Sven-Erik Klinkmann av och till måste ha tänkt på under den aktuella bokens framväxt. Dessutom leder ämnets förekomst i flera discipliner till utflykter i andra vetenskaper för den som ska ägna sig åt denna problematik.

Till saken hör vidare att finlandssvenskarna är ”ett bokens folk” (s. 11), dvs. att det svenska i Finland tydligast – och helst – synliggörs och artikuleras i tryck. På publicerad svenska blir den heterogena gruppen rent utav mer homogen, vilket rimligtvis har betydelse både inåt och gentemot de angränsande språkgrupperna. Att undringar om det finlandssvenska kollektivets identitet bildar en vetenskaplig genre är därför följdriktigt.

Sven-Erik Klinkmann har löst sin uppgift genom att behandla ett antal fält, där det enligt författarens inledning är relevant att undersöka det svenskas närvaro. Han inleder med kortare genomgångar av fyra fält i det autonoma Finland under 1800-talets första hälft: adeln och dess bildningssträvanden, den gotiska romanen, cirkus och turism, således ganska olikartade områden.

Därefter tar han sig an Johan Ludvig Runeberg som – på svenska – formade en fortfarande levande bild av Finland, dess (båda) folk och landskap, som idag oftast uttrycks på finska.

Det tredje avsnittet behandlar övergången från ståndssamhälle till demokrati, speglad i ”de tre diskursiva formationerna språkpolitik, nationalism och modernitet” (s. 21). Mer specifikt undersöker han turislitteratur och -affischer. Det är under denna nationalismens och nationsbyggandets tid som begreppet ”finlandssvensk” lanseras och snabbt etableras. Klinkmanns slutsats är att finlandssvenskarna efter första världskriget, dvs. i det nya och självständiga Finland, befann sig i en komplex belägenhet, eftersom de ”utgjorde både en minoritet och en del av en nationalitet” (s. 181). De skulle förena lojalitet mot den egna språkgruppen med en känsla för nationen, där majoriteten trots allt talade ett annat språk.

Bokens närmast följande avsnitt handlar om populärmusik, först ett om finlandssvensk jazz och tidig rock, däribland den i sammanhanget viktiga 70-talsföreteelsen hurrarock, framförd på svenska i emancipatorisk anda och med ursprung i skolmiljöer i Österbotten. (”Hurrit” är ett finskt öknamn på finlandssvenskar.) Den modernare popen och rocken, finlandssvensk och finsk, är föremålet i nästa kapitel, samtidigt Klinkmanns verkliga hemmaplan efter flera arbeten i ämnet (se bl.a. min recension av *Från Wantones till Wild Force. Nya sound i en gränsstad* i RIG, nr 4/2010). Här dyker han ner i samtidshistoriska namn och detaljer, behandlar dem både ömt och säkert, och kommer med flera tänkvärda iakttagelser. Valet av sångspråk för de finlandssvenska artisterna – svenska eller engelska, eller till och med finska? – är en central strategisk fråga som har både identitetsmässiga och kommersiella implikationer. Rockens engelska som är mest autentiskt och som dessutom maskerar det finlandssvenska ursprunget och därför har större publik räckvidd? Eller svenska som riskerar att låta hemvävt, men å andra sidan autentiskt i en annan bemärkelse? Och de tvåspråkiga artisterna som kan välja och som dessutom har en större arbetsmarknad?

Bokens sista fältkapitel handlar om de båda metaforerna ”ankdammen” och ”Mumindalen” som alltså betecknar den finlandssvenska gruppen, sannolikt mest använda inom gruppen. Avsnittet känns mest internt av de valda fälten, även om Klinkmann med hjälp av teoretiska verktyg höjer nivån över de invigdas gräns. Det är dessutom den mest tidsbundna textdelen, eftersom analysen fäster vid krönikor, ledarstick, bloggar och andra snabbt förgängliga texter. Men antagligen måste

det till ett nappatag med dessa metaforer i en översikt över det svenska i Finland.

Klinkmanns viktigaste begrepp är *double bind* som lanserats av antropologen m.m. Gregory Bateson. Den dubbla bindningen finns i det här fallet mellan svenskt och finskt i Finland, men också mellan svenskt i Finland och svenskt i Sverige. Bindningarna leder till ett dikotomiskt tänkande – från båda hållen. Och homogeniserar, för att inte säga förenklar samtidigt respektive grupper – både inåt och gentemot den andra gruppen. Den dubbla bindningen är till sin karaktär syskonlik, dvs. grupperna är bundna till varandra, vad de än anser om varandra.

Double bind-begreppet är utgångspunkt för den diskussion som avslutar boken och som till karaktären är öppen och alltså inte sammanfattande.

Sven-Erik Klinkmann har läst mycket stora mängder litteratur för att åstadkomma sin överblick. Möjligen har den omfattande inläsningen lett till en text av lite för stort omfång. Till det som anmeldaren ändå särskilt uppskattar hör hans inkludering av finskspråkiga arbeten. Men stundvis är texten en litteraturredovisning, i synnerhet de historiska delarna som inte bygger på författarens egen primärforskning. I fråga om populärmusiken ligger det som antytts annorlunda till – och hänvisningarna till andra forskare är därmed glesare. De historiska avsnitten skapar djup åt framställningen och presenterar dessutom många viktiga omständigheter, men fungerar ändå som preludier till populärmusikavsnitten, där Klinkmann rör sig friare.

Även om läsaren inte behöver veta något om bokens beställningsbakgrund, har beställningen ändå en aktuell språkpolitisk fond som sätter boken i ett visst ljus. Motvinden drar för närvarande hårt mot svenska språket i Finland. Denna situation bidrar till att förklara beställningen, men färgar också Klinkmanns framställning. På något ställe går den vane tidningsskrivaren Klinkmann till och med in i den dagsaktuella debatten (s. 251 ff). Hans text kännetecknas kort sagt av både engagemang och analys.

Den som vill få en aktuell bild av det svenska i Finland, aktuell i både forskning och samhälle, kan med fördel läsa Sven-Erik Klinkmanns översikt. Han delger många fakta och föreslår tolkningar. Och lägger ännu en tegelsten till bygget av vetenskaplig kunskap om den finlandssvenska existensen.

Gunnar Ternhag, Falun

Ulf Peder Olrog. *Studier i folkets visor*: Utgivna och kommenterade av Mathias Boström, Märta Ramsten och Karin Strand. Svenskt visarkiv, Stockholm 2011. 307 s., ill. ISBN 978-91-979205-0-6.

En del känner säkert till att Ulf Peder Olrog (1919–72) skrev och sjöng kvicka visor och bl.a. översatte texter av Alf Prøjsen (1914–70). Men många är nog mindre insatta i att Olrog även var forskare och en av de drivande bakom tillkomsten av *Svenskt visarkiv*, för vilket han var chef de inledande åren 1951–54. Samtidigt minns nog en och annan att han under 1960-talet var verksam på Sveriges Radio, där han bl.a. utarbetade programmet ”Tio i topp”, som längre fram blev ”Svensktoppen”. Tydligt är att Olrog gärna skilde på rollerna som artist och akademiker.

Denna antologi handlar om Olrogs forskargärningar och däri publiceras också för första gången hans licentiatavhandling *Studier i folkets visor. Material och metoder* (1951). Därtill presenteras ytterligare fem texter av honom, varav två inte tidigare är publicerade. Alla texterna föregås av en upptakt från utgivarna, som även har skrivit inledningen; förordet är skrivet av Svenskt visarkivs nuvarande chef Dan Lundberg. I inledningen får vi ett porträtt av Olrog och en bakgrund till hans visforskning. Här diskuteras även varför hans betydelse som forskare kommit i skymundan. En avgörande anledning antas vara att han aldrig blev klar med sin doktorsavhandling; under tiden kom ju hans fokus mer att ligga på Sveriges Radio än på Svenskt visarkiv. I detta sammanhang urskiljs en orsakskombination, där både intresserelaterade och ekonomiska faktorer tycks ha haft betydelse.

Olrogs metoder uppfattas i hög grad som kvantitativt inriktade. Han var fångslad av att kartlägga visor utifrån förekomst och utarbeta pålitliga register. Han använde sig gärna av tabeller och förfärdigade en styckvis matematisk modell som han kallade ”frekvensförteckning”. Denna modell går generellt ut på att typologiskt och tidsmässigt sortera uppgifter om äldsta kända belägg av visor i skillingtryck och uppteckningar. Olrogs inriktning tycks lite knivig att placera i en stringent akademisk diskurs, åtminstone för hans egen samtid, vilket kan tolkas som ytterligare en orsak till den uteblivna disertationen, även om han under tiden uppmuntrades av sin lärare i folklivsforskning, professor Dag Strömbäck (1900–78) i Uppsala. Olrog skrev visserligen sin trebetygsuppsats Kulturskalder och Skillingtryck (1946)